

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL POLİTİKA FORUMU
ÇOCUK YOKSULLUĞU ÇALIŞMA GRUBU
KURULUŞ BİLDİRGESİ
22 NİSAN 2005
İSTANBUL

Günümüz toplumlarının bütünlüğünü tehdit eden en büyük etkenlerden biri *sosyal güvensizliktir*. Neoliberal küreselleşmeyle birlikte emek ile sosyoekonomik güvence arasındaki bağ zayıflarken, nesiller arası dayanışmaya ve toplumsal risklerin kollektif bir anlayışla karşılanmasına dayanan sosyal devletin sorgulanan bir kurum haline gelmesi, ailenin sosyal refah odağı rolünü yitirmesi, bireyin toplum ile kurduğu bağları zedelemekte, *toplumsallığımızı* tehdit etmektedir. Bu şartlar altında, yoksulluk günün ekonomik koşullarına bağlı, gelir yetersizliği ile açıklanabilecek geçici bir toplumsal sorun olmaktan çıkmıştır. Yeni yoksulluk, sosyal güvenceden yoksun bireylerin, ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara ulaşamaması ve toplum ile bağlarını gitgide yitirmesi sorundur. Yani, çok boyutlu bir *sosyal dışlanma* sürecidir.

Sosyal güvensizlik ve kemikleşen yoksulluk bireysel etkilerinden daha da derinde bireylerin güçbirliği bulabilecekleri en önemli kurumu – aileyi – çökertiyor. Yoksulluk tek başına bir risk durumu değildir, beraberinde ailenin parçalanmasını ya da en azından koruyucu rolünü üstlenememesini, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarını, eğitim sorunlarını, potansiyel taciz durumlarına karşı çocukların korunamamasını, riskli davranışların sergilendiği ortamlarda daha fazla bulunmayı beraberinde getiriyor. Yoksulluk çatısı altında bir çocuğun gelişimini en derinden etkileyebilecek her türlü sorun bir arada bulunuyor.

Sosyal güvensizlik en fazla kadınları, çocukları, yaşlıları ve özürllüleri sosyal dışlanma tehditi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun hanelerde büyüyen çocuklar, sağlık ve eğitim gibi toplumsal kaynaklara ulaşmakta güçlük çekmekte, bu durum onların daha küçük yaşlarda birey olarak toplum ile kurdukları ilişkileri zedelemektedir. Çocuk yoksulluğu çocukluğu çalmakla kalmamakta, yetişkin yaşlarda bireyi sosyal dışlanma sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda, *çocuk yoksulluğunu anlamak* ve *çocuk odaklı sosyal politikalar* geliştirmek toplumsal bütünlüğün temini açısından da öncelikli hal almaktadır.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en belirgin etkisi beslenme yetersizliği ve açlıktır. Yoksulluk, eve giren kaliteli besinlerin yetersizliğine, ev içi stres ve annenin kronik yorgunluğu nedeniyle anne sütünün erken kesilmesine, annenin beslenme yetersizliğine ve bebeklerin düşük ağırlıklı doğmasına, sağlıksız fiziksel ortama ve yetersiz sağlık hizmetine neden olarak çocuk sağlığını doğrudan etkiler. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), “2002 Sağlık Raporu”nda bütün bölgelerde yoksulluk arttıkça beslenme yetersizliği oranının da arttığına ve bunun erişkin sağlığını etkileyen en önemli faktör olduğuna dikkat çekmektedir. Beslenme yetersizliğinin yaşamı tehdit eden en önemli etkisi ise, vücudun savunma sistemini bozması ve dolayısıyla ishal, zattüre ve menenjit gibi öldürücü hastalıklara zemin hazırlamasıdır.

Yoksulluğun en acılı sonucu ise, bebek ve çocuk ölümlerini arttırmasıdır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)’nin “Çocukluk tehdit altında” başlıklı “Dünya Çocuklarının Durumu 2005” raporuna göre dünyada bir milyar çocuk-her iki çocuktan birisi-yoksulluk içinde yaşamakta, gelişmekte olan ülkelerde 640 milyon çocuk- her üç çocuktan birisi- uygun barınak olmaksızın, 400 milyon çocuk-her 5 çocuktan biri- temiz içme suyundan yoksun, 270 milyon çocuk-her 7 çocuktan biri- sağlık hizmetlerine ulaşamadan yaşamını sürdürmektedir. Bütün bunların sonucunda ise her yıl beş yaş altında 10 milyon çocuk yaşamını yitirmektedir.

Yoksulluğun iyi bilinen etkilerinden birisi zihinsel gelişmeyi olumsuz etkilemesinin yanı sıra çeşitli psikososyal sorunlara yol açmasıdır. Öncelikle kronik açlığın beyin dokusunun gelişimini etkilediği bilinmektedir. Yoksul çocukların evlerine gazete, dergi girmez, babalar pek çocuklarla ilgilenemez; anneler ise genellikle “tükenmiştir”. Bütün bunlar çocukların entelektüel gelişimi için gerekli “bilişsel uyaran” yoksunluğuna yol açar. Bu nedenle yoksul çocukların algılama fonksiyonlarında ve öğrenme kapasitelerinde azalma olmakta ve okul başarılarının düşük olduğu gözlenmektedir. Araştırmalara göre yoksul ailelerin çocuklarında “saldırganlık”, “hiperaktivite” ve “huzursuzluk” sık görülen özelliklerdir. Yoksul çocuklar arasında depresyon ve intihar girişimi daha fazladır ve bu nedenle ruh sağlığı kliniklerine daha sık başvurmaktadırlar.

Ülkemizdeki durum

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Nisan 2004 tarihinde kamuoyuna açıklanan Yoksulluk Araştırması'na göre gıda ve gıda dışı yoksulluk ölçütüne göre ülkemizde yoksulluk oranı % 22 dolayındadır. Bu rakamlara göre çocukların da en az % 20'si yoksuldur ve bu ortalama yoksulluk oranı, bölgeler arasındaki eşitsizliği yansıtmamaktadır. Ülkemizde de yoksulluk çocukların aç kalmasına (Beş yaş altındaki çocukların % 12'sinde kronik beslenme yetersizliği vardır ve yoksullukla doğru orantılı olarak doğu bölgesinde bu oran %23'e kadar çıkabilmektedir), daha çok ölmesine (2003 verilerine göre bebek ölüm hızı binde 29, beş yaş altı çocuk ölüm hızı ise binde 37 'dir), anne karnında beslenememesine (Bebeklerin % 15'i düşük ağırlıkla doğmaktadır), temiz içme suyuna ulaşamamasına (Nüfusumuzun % 17'si temiz içme suyundan yoksundur), daha fazla sigara dumanına maruz kalmasına (ülkemizde babalar yılda 2068 adet sigara içmektedir), okul öncesi eğitim alamamasına, sağlık hizmetlerine ulaşamamasına neden olur. Yoksulluktan en fazla etkilenen doğu bölgesindeki çocuklardır ve bu durum doğu bölgesindeki bebeklerin batıdakilerine göre iki kat daha çok (2003 araştırmasına göre doğudaki bebek ölüm hızı binde 41, batıda ise binde 22'dir) ölmesine neden olmaktadır.

Çocuk yoksulluğuna yönelik veriler kuşkusuz yoksulluğun boyutlarını anlamak ve bu yönde devlet politikaları geliştirmek için önemlidir. Ancak, yoksulluğun çocuğun *çocukluk* yaşamına etkilerini anlamaya çalışmak, çocuk odaklı niteliksel çalışmalar gerektirmektedir. Yaşanan yoksulluğun ve beraberinde getirdiği sosyal dışlanmanın, çocukların hayatı ve toplumu algılayışlarına etkilerini anlamak çocuk odaklı sosyal içerme politikaları geliştirmek için önceliklidir.

Çocuk Yoksulluğuna yaklaşım

Türkiye'de son dönemde çocuk yoksulluğu, kamudaki tezahürleri ile gündemimize gelmektedir. Sokak çocukları, çocuk işçiliği, çocuk fuhuşu, kurum bakımı altındaki çocuklar, özürlü çocuklar, yoksulluğun çocuk hayatı üzerindeki en şiddetli sonuçlarını gözlerimizin önüne sermektedir. Çocuğu koruma politikaları, yoksulluğun sonuçları en ağır şekilde yaşanmaya başlandıktan sonra söz konusu olmaktadır. Çocuk yoksulluğuna yaklaşımımız da genel yoksulluk yaklaşımımızın içinde değerlendirilmelidir. Yoksulluk ile mücadeleyi hayırseverlik meselesi olarak gören Türkiye, çocuk yoksulluğunu da sokak çocuğu, işçi çocuk, öksüz ve yetim çocuk kategorileri içinde şefkate ve korumaya muhtaç çocuklar sorunu olarak algılamaktadır. Çocukların Korunması onların yetim ve özel korumaya muhtaç hale geldiklerinde kendilerine sunulan hizmetlerle sınırlı olduğunda yapılan genellikle bir hayırseverlik faaliyetinden ibaret kalacaktır.

Çocuk yoksulluğu ile mücadele, evrensel hak temelli bir Sosyal Devlet yaklaşımı gerektirmektedir. Çocuğun ağır iş koşulları, sokak, fuhuş ile tanışıp kendi çocukluğu ve içinde

yaşadığı toplum ile bağlarını koparmasına izin vermeden, çocuk odaklı sosyal içerme politikalarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Sosyal Devlet'in sosyal içerme politikaları, ulaşılabilir evrensel sosyal hizmetleri, çocukların ve ailelerinin sosyal güvence ve sosyal yardım haklarını, eğitim ve sağlık haklarını güvence altına almalıdır. Bu süreç, somut olarak kapsamlı aile ve çocuk yardımlarını, çocuklara ailelerinin gelirine bakılmaksızın sağlık güvencesi sağlanması, yoksulların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ücretsiz kreş ve anaokulları açılması, eğitim sistemi içinde okullarda çocuklara sağlanacak bedava kitap kırtasiye, öğle yemeği, okul süt projeleri gibi önlemleri içerebilir.

Çocuk Yoksulluğu Çalışma Grubu

Çocuk Yoksulluğu Çalışma Grubu, Türkiye'de çocuk yoksulluğunun boyutlarını ve beraberinde getirdiği sosyal dışlanma sorunlarını çocukların ve ailelerin gözünden anlamak, çocuk refahını gözeten sosyal hak temelli sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması yönünde çalışmalar yapmak ve kamuoyu oluşturmak üzere Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu bünyesinde kurulmuştur.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde, **Çocuk Yoksulluğu Çalışma Grubu** faaliyetleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Çocuk yoksulluğunu anlamaya ve tanımlamaya yönelik bilimsel araştırmalar yapmak
- Çocuk yoksulluğu ile mücadele politikaları öneren yayınlar çıkarmak
- Devletin ilgili çocuk ve sosyal hizmet birimleri ve sosyal hizmet uzmanları ile toplantılar ve atölye çalışmaları düzenlemek
- Kamuoyu oluşturmak üzere gazeteciler, STK'lar ile diyalog halinde bulunmak
- Avrupa ve diğer ülkelerdeki çocuk yoksulluğu ile mücadelede politikalarını izlemek, tartışmaları Türkiye'ye taşımak
- Diğer ülkelerdeki çocuk merkezleri ve uluslararası kurumlar ve ağlar ile işbirliği yapmak

Prof. Dr. Ayşe Buğra, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi, Sosyal Politika Forumu Yönetim Kurulu Başkanı

Aksu Bora, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi

Başak Ekim, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu

Prof. Dr. Şükrü Hatun, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Abdullah Karatay; Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği İstanbul Şube Başkanı

Serra Müderrisoğlu, Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi

Yeşim Oruç , Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Ankara

